

Готівковий оборот та його роль в економіці країни

Стаття присвячена особливостям готівкового грошового обороту та його ролі в економічному розвитку України. В статті висвітлені відмінності грошового обороту від грошової маси, вплив готівкового грошового обороту на основні макроекономічні показники, а також його залежність від останніх.

The article is devoted features of a cash turn-over and its role in economic development of Ukraine. Differences of a money turnover from a money supply, influence of a cash turn-over on the basic macroeconomic activities, and also its dependence on the last are illustrated in the article.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні в Україні часто роздаються голоси про всебічний перехід в недалекому майбутньому на розрахунки за допомогою пластикових карток, тобто на перехід до безготівкових розрахунків, що аргументується безперервним розвитком системи електронних платежів в Україні. Однак, за таких умов та й ще при існуванні безперервного росту цін в супермаркетах та неякістності цілої низки товарів в них, роздрібні неорганізовані ринки товарів та послуг стають основними місцем придбання споживчих товарів для більшості населення України (у якої середня заробітна плата знаходиться на рівні близько 2 тис. гривень на місяць, а пенсії й того нижче) і, відповідно, потребують використання готівкових грошей. Крім того, дрібні товаровиробники, які не здають свою сільськогосподарську продукцію до супермаркетів, за причин низьких закупівельних цін і реалізують свій товар на неорганізованих ринках за готівкові гроші, при переході на безготівкові розрахунки будуть змушені реалізовувати свій товар за безцінь і згодом прекратити його виробництво, що збіднить економіку країни. За таких умов, роль готівкових грошей та їх рух в готівковому обігу грають неабияку роль. До того ж, якщо лише предположити можливість глобального переходу на безготівкові розрахунки та вилучення готівки з обігу, то у банків счезне така їх важлива властивість як банківська ліквідність, яка значною мірою створює банкам умови для їх виваженої політиці у кредитуванні.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років показав, що з питань готівкового грошового обороту та його ролі в економічному розвитку країни практично не існує наукових досліджень як в іноземній, так і, особисто, у вітчизняній літературі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Разом з тим, ще і досі в спеціальній літературі не існує чітко сформульованого погляду на функції кожного з видів грошового обороту (єдиного, готівкового, безготівкового, платіжного) і, відповідно, тієї ролі, яку грає готівковий грошовий оборот в економічному розвитку України. Наприклад, в цілої низці іноземних та вітчизняних джерел помилково викладаються, навіть, функції самих грошей (в тому числі такі функції грошей, як засіб обігу, не кажучи вже про таку функцію сучасних грошей як засіб вираження товарних цін та цінових пропорцій), не кажучи вже про функцій грошового обороту чи готівкового грошового обороту.

Мета статті полягає в необхідності висвітлити відмінності та роль готівкового грошового обороту в економіці країни та спробувати надати пропозиції, спрямовані на підвищення ролі готівкового грошового обороту в економічному розвитку України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Готівковий оборот є невід'ємною частиною єдиного грошового обороту країни, який представляє собою безперервний рух

грошей в їх взаємопов'язаних та взаємозалежних формах (готівкової і безготівкової) між суб'єктами економічних відносин в процесі розширеного виробництва. Готівкові гроші постійно знаходяться в каналах грошового обігу. Однак, поступаючи на рахунки в банках, готівкова форма грошей перетворюється у безготівкову форму, рух якої докорінно відрізняється від руху готівкової форми. Так, наприклад, одна й та ж сама готівкова гривня (долар, фунт та інші національні гроші) у вигляді одногривневого грошового білета (однодоларового, однофунтового і т.д.) в процесі свого руху може брати участь в декількох послідовних актах купівлі-продажу, неодноразово переходячи з одних рук до інших. При цьому між актами купівлі-продажу з використанням готівкових грошей *не існує розриву у часі*. Гроші і товар, рухаються назустріч одне одному, одночасно змінюючи своїх власників. І цей безперервний і нескінченний перехід, ця передача готівкових грошей із одних рук до інших, уявляє собою рух готівкових грошей у процесі їх обігу.

Що ж торкається безготівкової форми грошей, то їх використання завжди пов'язане з розривом у часі між актами купівлі та продажу і як відмічав К. Маркс «Покупатель превращает деньги обратно в товар прежде, чем он превратил товар в деньги, т.е. он совершает вторую метаморфозу товара раньше первой. Товар продавца обращается, но при этом реализует свою цену лишь в виде частноправного титула на получение денег (зобов'язання, Л. Р.). Он превращается в потребительную стоимость раньше, чем успевает превратиться в деньги. Его первая метаморфоза (Т – Г, Л. Р.) осуществляется лишь задним числом.» [3, с.143] і «...Так как здесь (в товарообмене, Л. Р.) изменилась метаморфоза товара, или развитие его формы стоимости, то и деньги приобретают другую функцию. Они становятся средством платежа.» [3, с. 142]. Відповідно, безготівкова форма грошей не може бути у обігу, бо *безготівкові гроші не обертаються*, що в спеціальній літературі дуже часто ігнорується. На відміну від готівкових грошей безготівкові гроші не існують у вигляді грошових білетів чи монет, а існують у вигляді записів по рахунках у банках. Відповідно, одна безготівкова гривня (долар, фунт та інші національні гроші) у вигляді запису по рахунку у банку не може приймати участь в декількох послідовних актах купівлі-продажу тому, що *не можна одним записом здійснити платежі по декількох послідовних актів купівлі-продажу*.

Коли гроші беруть участь у актах купівлі-продажу, то вони виконують функції засобу обігу та засобу платежу (не враховуючи того, що за будь-яких обставин сучасні гроші виконують обов'язково і функцію вираження товарних цін, без якої неможливі акти купівлі-продажу). Слід зауважити, що функцію засобу обігу виконують лише готівкові гроші (хоча вони можуть виконувати і функцію засобу платежу, наприклад, при погашенні готівкою боргових зобов'язань, тобто коли є розрив у часі між актами купівлі-продажу). Безготівкові гроші виконують лише функцію засобу платежу, тому що безготівкові гроші не посередничають у актах купівлі продажу, як готівкові гроші, а лише завершують товарообмін. Схематично функції засобу обігу та засобу платежу можуть бути представлені у вигляді: **Тсвій – Г – Тчужий** (функція засобу обігу) та **З – Тчужий.....Тсвій – Г – З** (функція засобу платежу), де **Т** - товар, **Г** – гроші, **З** – зобов'язання. З наведених схем функцій грошей чітко видно, що ці функції грошей суттєво відрізняються одна від одної. У функції засобу обігу гроші посередничають у обміні свого товару на чужий, і в цієї функції рух грошей і товару здійснюється одночасно назустріч одне одному. Зрозуміло, що за таких умов можуть використовуватися тільки готівкові гроші. Але готівкові гроші можуть використовуватися і у функції засобу платежу для погашення ними боргових зобов'язань і, перш за все, при виплаті ними заробітної плати. З цього випливає, що готівкові гроші виконують як функція засобу обігу, так і функцію засобу платежу. Що ж торкається безготівкових грошей, які знаходяться у вигляді записів будь-якої суми на рахунках у банках поза номіналами грошових білетів і монет, то як видно із схеми, вони не опосередковують товарообмін, а лише завершують його погашенням боргового зобов'язання (після реалізації свого товару), тобто використовуються лише як

засіб платежу. Тому ми ніяк не можемо погодитися з тими закордонними економістами, які вважають, що сучасні гроші не виконують функцію засобу платежу, а виконують лише функцію засобу обігу, яка об'єднує (на їх думку) ці дві (зовсім різні) функції в одну – функцію засобу обігу [1, гл. 2; 2, с.264-265; 4, с. 54; 5, с. 82].

Викладене дозволяє зробити висновок про те, що *готівковий грошовий оборот це безперервний та необмежений процес руху готівкових грошей в кругообігу, в якому гроші використовуються і у функції засобу обігу, і у функції засобу платежу* (хоч зрозуміло, що функція сучасних грошей як засіб вираження товарних цін та цінових пропорцій використовується як в готівковому так і в безготівковому грошових оборотах і, тим більш, в єдиному грошовому обороті країни). В готівковому грошовому обороті готівкові гроші починають свій рух з оборотної каси центрального банку (як емітента готівкових грошей) і далі продовжують свій рух (частково осідаючи на руках у населення та в касах юридичних осіб) до повернення їх туди, звідки вони почали цей рух, тобто до оборотної каси центрального банку, але лише для того, щоб знову бути випущеними до обігу.

Доречно відмітити, що між двома формами грошей – готівковою та безготівковою, які функціонують в грошовому обороті, існує прямий та безперервний зв'язок - перехід однієї форми грошей у другу і навпаки. Наприклад, якщо фірма отримала готівкову виручку і наприкінці робочого дня сдає її в банк для зарахування на свій поточний рахунок, то готівкова форма грошей переходить у безготівкову. Однак, якщо фірмі потрібна готівка, наприклад для видачі заробітної плати своїм працівникам, то фірма, може (надав банку грошовий чек), отримати відмічену у чекі суму грошей готівкою, перетворюючи тим самим безготівкову форму грошей в готівкову. Відповідно одна частка грошової маси у грошовому обороті країни завжди є готівковою, а друга – безготівковою. До того ж в рамках єдиного грошового обороту між готівковою і безготівковою частками грошового обороту є тісний взаємозв'язок і взаємозалежність, бо при збільшенні готівкової частки грошової маси – відповідно зменшується безготівкова частка грошової маси, а при збільшенні безготівкової частки грошової маси – зменшується готівкова частка.

Заслугує на увагу, що кількість грошей, яка знаходиться протягом року у єдиному грошовому обороті країни суттєво відрізняється від грошової маси, яка розрахована за статистичними даними на кінець цього ж року. Це зумовлено тим, що остання характеризує собою перемінну *запасу* і тому розраховується як запас грошової маси в країні на конкретну дату. Що ж торкається грошової маси, яка знаходиться у процесі руху в єдиному грошовому обороті країни протягом року, то ця маса характеризує собою перемінну *поток* і тому розраховується за конкретний період як потік грошей. Як пише Л. Харис, який фундаментально досліджував проблеми грошей, «...неточное понимание различий запасов и потоков (особливо в проблемах грошей, Л. Р.) ведет к серьезным ошибкам.» [5, с. 100]. Це зумовлено тим, що перемінна *поток* «...может быть измерена только как оборот за период (хотя этот период может быть бесконечно мал); ее величина имеет временное измерение.» [5, с. 101]. «...Следовательно, - далі пише Л. Харис, - *изменение* запаса следует понимать и измерять как поток, а *уровень* запаса – нет.» [5, с. 102, курсив Л. Х.]. Саме тому нами аналізується не грошова маса, як запас грошей на конкретну дату, а її щорічні зміни, тобто щорічний *потік грошей (грошовий оборот)*. В зв'язку з цим *потік грошей* вимірюється у одиницях *поток* (а не *запасу*), тобто як різниця між даними грошової маси на початок та кінець досліджуваного періоду (в данному випадку – за рік) (табл.1).

Як видно з даних табл.1, обсяги *запасу* та *поток* грошей, як правило, не співпадають і якщо *запас* грошей у досліджуваному періоді досяг свого максимуму (515,7 млрд. грн.) у 2008 році, то *потік* грошей досяг свого максимуму (134,3 млрд. грн.) у 2007 році. Разом з тим і *запас* готівкових грошей, і готівковий грошовий оборот досягли свого максимуму (157,0 млрд. грн. і 46,0 млрд. грн. відповідно) у 2009 році, в чому знаходить

свій прояв, перш за все, збільшення обсягів емісії грошей у 2007-2009 рр., а, по-друге, зменшення у 2009 році запасу безготівкових коштів.

Таблиця 1

Основні соціально-економічні показники розвитку України
у 2004-2009 рр. (станом на кінець року, млрд. грн.)

Показники	2004	2005	2006	2007	2008	2009
1. ВВП реальний	2,00	2,05	2,2	2,36	2,41	2,05
2. ВВП номінальний	345,1	441,4	544,1	720,7	948,0	912,6
3. Грошова маса (М3)	125,8	194,1	261,1	396,2	515,7	487,3
4. Готівкова грошова маса (М0)	42,3	60,2	75,0	111,1	154,8	157,0
5. Єдиний грошовий оборот, $\Delta M3$	30,8	68,3	67,8	134,3	119,5	91,1*
6. Готівк. грошовий оборот, $\Delta M0$	9,2	17,9	14,8	36,1	43,8	46,0
7. Швидкість руху грошей у грошовому обороті (оборотів на рік)	11,2	6,5	8,0	5,4	7,95	10,0
8. Швидкість руху грошей у готівковому обороті (оборотів на рік)	37,5	24,7	36,8	20,0	21,7	19,8
9. Інвестиції	75,7	93,1	125,2	188,4	233,1	н.д.
10. Роздрібний товарооборот (в поточних цінах)	67,6	94,3	130,0	178,2	246,9	229,8
11. Купівельна спроможність гривні (одиниць роздрібного товарообороту на 1 готівкову гривню)	1,6	1,57	1,73	1,6	1,57	1,46
12. Купівельна спроможність населення (наявні доходи населення / роздрібний товарооборот)	3,1	3,2	2,8	2,6	2,6	н.д.

*3 того, що у 2009 році грошова маса зменшилась відносно 2008 року на 28,4 млрд. грн., впливає, що запас грошей в країні на кінець 2009 року скоротився на ту ж саму величину. За таких умов єдиний грошовий оборот (потік грошей) у 2009 році зменшився відносно єдиного грошового обороту 2008 року на 28,4 млрд. грн. і склав 91,1 млрд. грн. (119,5 млрд. грн. – 28,4 млрд. грн.). З даних табл. 1 видно, що на фоні зменшення грошової маси (запасу грошей) по М3 у 2009 році, готівкова грошова маса (запас готівки) по М0 в цьому ж році збільшилась. Це дає нам підставу вважати, що зменшення грошової маси (М3) відбулося за рахунок зменшення безготівкової грошової маси. А з того, що готівкова грошова маса 2009 року і, відповідно, готівковий грошовий оборот цього ж року збільшились відносно 2008 року на 2,2 млрд. грн., впливає, що готівковий грошовий оборот 2009 року склав 46 млрд. грн. (43,8 млрд. грн. + 2,2 млрд. грн.

Якщо уважно придивитись до даних табл. 1, то видно, що найбільше (майже у 2,5 рази) річне збільшення готівкового грошового обороту відмічується у 2007 році в порівнянні з 2006 роком (36,1/14,8 млрд. грн.), що вплинуло і на збільшення майже в 2 рази (134,3/67,8 млрд. грн.) і потоку усіх грошей, і запасу готівкових грошей (з 75,0 до 111,1 млрд. грн.) у 2007 році. Це дає нам право зробити висновок про те, що саме у 2007 році Нацбанком була здійснена найбільша (у досліджуваному періоді) сума емісії готівки, хоч для цього акту у 2007 році не було достатніх підстав, бо реальний ВВП у цьому році збільшився в порівнянні з 2006 роком лише на 0,16 млрд. грн. (з 2,2 до 2,36 млрд.грн.). Те, що готівкова грошова маса росте швидше ніж загальна грошова маса свідчить про те, що не тільки зріст *запасу* готівкових грошей в країні грає негативну роль в економіці країни, бо він створює зростання цін, але негативну роль грає і невиправдане зростання готівкового обороту, який збільшився за досліджуваний період майже в 5 раз, в той час, як роздрібний товарооборот зріс лише в межах 3,5 разів. Разом з тим збільшення готівкових гривней у обігу, збільшивши готівковий оборот і запас грошей в економіці країни, безумовно створило зростання цін, в зв'язку з чим суттєво (більш ніж в 1,3 рази – 720,7/544,1 млрд. грн.) збільшило і номінальний ВВП₂₀₀₇.

Доречно, що зменшення обсягу грошового обороту не зменшить номінальний ВВП, а лише створить передумови до платіжної кризи в країні і підвищенню швидкості руху

грошей, що підтверджується даними табл. 1, за якими видно, що завдяки зменшенню у 2009 році (відносно 2008 року) грошової маси на 28,4 млрд. грн., відповідно зменшився і запас грошей в країні на кінець 2009 року, в зв'язку із чим єдиний грошовий оборот цього року склав 91,1 млрд. грн. (119,5 млрд. грн. – 28,4 млрд. грн.), а швидкість руху грошей підвищилась до 10 оборотів на рік. Разом з тим на фоні зменшення грошової маси (запасу грошей) по МЗ готівкова грошова маса (запас готівки) по М0 збільшилась. За таких умов готівковий грошовий оборот 2009 року збільшився відносно 2008 року на 2,2 млрд. грн. і склав 46 млрд. грн. (43,8 млрд. грн. + 2,2 млрд. грн.). в зв'язку із чим швидкість руху готівкових грошей у 2009 році зменшилась з 21,7 до 19,8 оборотів на рік.

За допомогою кореляційно-регресійного аналізу спробуємо проаналізувати вплив готівкового грошового обороту (X_1) на основні макроекономічні показники (табл. 2).

Таблиця 2

Основні характеристики регресійних моделей впливу готівкового грошового обороту на макроекономічні показники*

Регресійні моделі	Коефіцієнт кореляції r	Коефіцієнт детермінації r^2	t-критерій Ст'юдента	F-критерій Фішера
$Y_1 = 1,867 - 0,00038 X_1 + 0,1234 t$	0,967	0,983	-0,164	29,2
$Y_2 = 126,780 + 4,533 X_1 + 23,824 t$	0,999	0,999	12,6	2146,62
$Y_3 = 38,093 - 0,016 X_1 + 0,425 t$	0,117	0,014	-0,17	0,014
$Y_4 = 1,653 - 0,005 X_1 + 0,136 t$	0,773	0,598	-1,72	1,487
$Y_5 = 3,324 + 0,0027 X_1 - 0,236 t$	0,911	0,830	0,342	4,898
$Y_6 = 13,660 + 1,085 X_1 + 11,084 t$	0,994	0,988	2,13	81,39
$Y_7 = 4,968 + 1,165 X_1 + 11,522 t$	0,999	0,998	5,74	579,0
$Y_8 = -189,457 + 7,578 X_1 - 51,653 t$	0,997	0,995	5,87	197,99
$Y_9 = 3,001 + 2,4293 X_1 + 49,0966 t$	0,998	0,996	2,555	242,05

*Слід відмітити, що статистичний аналіз побудованих регресійних моделей здійснювався за допомогою таких показників, як тіснота кореляційного зв'язку (r); показника детермінації (r^2), який відображає ту частку дисперсії результативного признаку, яка пояснюється впливом незалежних змінних, надійності параметрів за t-критерієм Ст'юдента та адекватності моделей за F-критерієм Фішера.

Як показав аналіз регресійних моделей (табл. 2), далеко не на усі макроекономічні показники впливає готівковий грошовий оборот. Зокрема, несуттєвими (по t-критерію Ст'юдента) виявилися моделі впливу готівкового грошового обороту (X_1) на реальний ВВП (Y_1), ліквідність банківської системи (Y_3) та купівельної спроможності населення (Y_5), хоча високі коефіцієнти парної кореляції (більш ніж 0,9) свідчать про тісний зв'язок готівкового грошового обороту (X_1) практично з усіма розглядаємими показниками. Декілька нижча (0,773) тіснота зв'язку (в порівнянні з іншими факторами) між готівковим грошовим оборотом і купівельною спроможністю гривні (Y_4). До того ж, коефіцієнт детермінації (r^2) в цієї моделі свідчить про те, що лише 59,8 % варіації показника купівельної спроможності гривні зумовлюється варіацією готівкового грошового обороту, що дає нам право зробити висновок про те, що не завжди тільки зміни у готівковому грошовому обороті впливають на купівельну спроможність гривні. Як показав аналіз, збільшення готівкового обороту на 1 млрд. грн. зменшує купівельну спроможність гривні на 0,005 %. Наприклад, якщо у 2007 році обсяг готівкового грошового обороту збільшився на 21,3 млрд. грн. (36,1 – 14,8 млрд. грн., табл. 1) то це вплинуло на зменшення (тобто знецінення) купівельної спроможності гривні на 0,11 (0,005 % від 21,3 млрд. грн.) одиниць роздрібного товарообігу на одну гривню. Саме відповідно до цього купівельна

спроможність гривні зменшилась на 0,13 (1,73 до 1,6, табл.1) одиниць роздрібного товарообігу на одну гривню (тобто декілька більше, ніж розрахована величина 0,11). З цього випливає, що чим більшим буде збільшення готівкового грошового обороту (при інших рівних умовах), тим більшим буде знецінення національних грошей України, що дає нам право вважати, що зміни обсягів готівкового грошового обороту оказують суттєвий вплив на купівельну спроможність гривні. Аналіз значимих моделей (за F-критерієм Фішера), наданих у табл. 2 показує, що збільшення готівкового обороту веде до збільшення усіх розглядаємих в них показників (крім купівельної спроможності гривні, яка зменшується залежно від збільшення готівкового грошового обороту). Заслугує на увагу і вплив готівкового грошового обороту на обсяги інвестицій (Y6) та роздрібного товарообігу (Y7), бо між готівковим грошовим оборотом та ціми показниками існує тісний взаємозв'язок, що підтверджується і високими значеннями коефіцієнтів кореляції та детермінації (більш ніж 0,9) між результативними показниками (інвестиціями і роздрібним товарообігом) та факторною ознакою – готівковим грошовим оборотом. Як видно з регресійних моделей, при рості факторної ознаки (готівкового грошового обороту) на 1 млрд. грн. обсяг інвестицій збільшується у середньому на 1,085 млрд. грн., а обсяг номінального роздрібного товарообігу (Y7) на 1,165 млрд. грн., тобто практично на ту ж саму величину. Зрозуміло, що коли збільшується готівковий грошовий обіг, населення збільшує кількість транзакцій з купівлі-продажу товарів та послуг. Однак, коли обсяг готівкового грошового обороту значно збільшується, а кількість споживчих товарів та послуг - ні, то роздрібний товарообіг у реальному вимірі кількісно зменшується, хоча в грошовому вираженні він може номінально і збільшитись за рахунок зростання цін.

Економічними показниками, на величину яких суттєво впливають зміни обсягу готівкового грошового обороту, є обсяги позичок (Y8) та вкладів (Y9). Як видно з даних табл. 2, збільшення обсягу готівкового грошового обороту (X1) на 1 млрд. грн. впливає на збільшення обсягу позичок у середньому на 7,578 млрд.грн., а вкладів населення у середньому на 2,429 млрд. грн. Зрозуміло, що чим більше готівкових грошей у обігу тим банки охоче надають позички населенню на споживчі цілі і, відповідно, обсяги позичок в економіці країни збільшуються. Що ж торкається збільшення вкладів при збільшенні готівкового грошового обороту, то в цьому випадку у населення виникають тимчасово вільні кошти, які воно поміщає в банки на вклади (хоча майже втричі менше, ніж отримання позичок – 7,578/2,429 млрд. грн.). Як видно з даних табл.2, найбільший вплив (тобто збільшення обсягу номінального ВВП (Y2) в середньому на 4,533 млрд. грн. створюється за рахунок збільшення готівкового обороту (X1) на 1 млрд. грн.) на обсяг номінального ВВП (Y2) оказує готівковий оборот. Однак за таких умов при збільшенні готівкового грошового обороту у 2008 році у порівнянні із 2007 роком на 7,6 млрд. грн. (з 36,1 млрд. грн. до 43,7 млрд.грн.), номінальний ВВП в 2008 році повинен був би збільшитись лише на 34,45 млрд. грн., а не на 229,2 млрд. грн., як це є у дійсності. З цього випливає, що окрім впливу змін готівкового грошового обороту на зміни номінального ВВП, на останній впливають і інші фактори і, перш за все, рівень ІСЦ, що є зрозумілим, бо при збільшенні готівкового обороту без відповідного збільшення роздрібного товарообігу (збільшення маси споживчих товарів та послуг) збільшується маса грошей і, відповідно, збільшуються ціни на товари та послуги. А з того, що номінальний ВВП виражається у поточних цінах, то відповідно, саме, зростання цін суттєво впливає на збільшення обсягу номінального ВВП. Зокрема, збільшення ІСЦ на 1 % збільшує номінальний ВВП на 17,6 млрд. грн. (табл.3), що за таких умов означає, що при збільшенні ІСЦ на 5,7 % (у 2008 році), номінальний ВВП збільшився б на 100,308 млрд.грн.

Як показав кореляційно-регресійний аналіз (табл. 3), параметри регресійних моделей зв'язку реального ВВП (Y1) з ІСЦ та швидкістю руху грошей є не значимими за критерієм Ст'юдента, хоча між реальним ВВП, рівнем цін і швидкістю руху грошей існує

тісний зв'язок, про що свідчить високий рівень коефіцієнтів кореляції (0,984) і детермінації (0,968). Відповідно, як видно з даних табл. 3, на реальний ВВП не впливають ані зміни ІСЦ, ані швидкість руху грошей як в єдиному, так і в готівковому грошових оборотах, що зрозуміло, бо реальний ВВП в постійних цінах змінюється лише за умов збільшенні обсягів реального виробництва.

Таблиця 3

Основні характеристики регресійних моделей впливу ІСЦ та швидкості руху грошей в єдиному та готівковому грошових оборотах на реальний та номінальний ВВП

Регресійні моделі	Коефіцієнт кореляції r	Коефіцієнт детермінації r^2	t-критерій Ст'юдента	F-критерій Фішера
$Y_1 = 1,598 + 0,0025 \text{ ІСЦ} + 0,1063t$	0,984	0,968	0,272	29,93
$Y_1 = 1,849 + 0,0016V\Delta M3 + 0,1142t$	0,983	0,967	0,123	29,06
$Y_1 = 1,841 + 0,0006V\Delta M0 + 0,1152t$	0,983	0,967	0,159	29,20
$Y_2 = 1720,43 + 17,5979 \text{ ІСЦ} + 101,551t$	0,998	0,977	4,489	296,65
$Y_2 = 15,4292 + 16,74917V\Delta M3 + 161,619t$	0,989	0,979	1,242	46,59
$Y_2 = 193,9281 - 1,0340\Delta M0 + 145,1365t$	0,982	0,963	-0,196	26,385

Проте, коли ми аналізуємо вплив цих же самих показників на номінальний ВВП (Y_2), то виявляється, що незначимою є тільки модель впливу швидкості руху готівкового грошового обороту на номінальний ВВП, хоча коефіцієнти кореляції для всіх моделей знаходяться на рівні не нижче ніж 0,98, а коефіцієнти детермінації не нижче ніж 0,96. Як видно з даних табл. 3, збільшення ІСЦ на 1% збільшує номінальний ВВП на 17,6 млрд. грн., а збільшення швидкості руху грошей у єдиному грошовому обороті на один оборот за рік, збільшує обсяг номінального ВВП на 16,75 млрд. грн., що свідчить про те, що рівень ІСЦ та швидкість руху грошей, як факторні ознаки, оказують суттєвий вплив на результативний признак – номінальний ВВП.

Як показав аналіз, не взираючи на те, що між номінальним ВВП і швидкістю руху готівкових грошей існує дуже тісний зв'язок (0,982, табл. 3) параметр регресійної моделі впливу швидкості руху готівкових грошей на номінальний ВВП за критерієм Ст'юдента є не значимим. Це пояснюється тим, що швидкість руху готівкових грошей залежить, перш за все, від їх обсягу в готівковому обороті. Відповідно, чим більший ріст обсягу готівкових грошей в обігу, тим менша швидкість їх руху. Саме тому суттєвою є модель впливу на номінальний ВВП обсягу готівкового грошового обороту (табл. 2), а не впливу швидкості руху готівкових грошей (табл. 3).

Крім виконаного аналізу впливу готівкового грошового обороту на макроекономічні показники, виконаємо кореляційно-регресійний аналіз залежності готівкового грошового обороту (X_1) від таких факторних ознак як зміни реального і номінального ВВП (Y_1 та Y_2), ліквідності банків (Y_3), купівельної спроможності гривні (Y_4), купівельної спроможності населення (Y_5), обсягів інвестицій (Y_6), роздрібного товарообороту (Y_7) та наданих банками позичок (Y_8) і залучених ними коштів (Y_9).

За допомогою кореляційного аналізу було встановлено, що готівковий грошовий оборот (X_1) залежить практично від усіх факторних ознак, які прийняті до аналізу. Разом з тим, не усі параметри моделей виявилися значимими по t-критерію Ст'юдента, в зв'язку із

чим далі була проаналізована лише залежність готівкового грошового обороту від таких факторних ознак, як номінальний ВВП (Y_2), купівельна спроможність гривні (Y_4), інвестиції (Y_6), роздрібний товарооборот (Y_7), обсяги наданих позичок (Y_8) та залучених банками депозитів (Y_9).

Проведений кореляційно-регресійний аналіз дозволив виявити фактори, які дуже тісно впливають на готівковий грошовий оборот. Загальні характеристики регресійних моделей по факторах, які суттєво впливають на грошовий оборот (X_1), наведені у табл. 4.

Таблиця 4

Основні характеристики регресійних моделей залежності показника готівкового грошового обороту від факторних ознак

Регресійні моделі	Коефіцієнт т кореляції r	Коефіцієнт детермінації r^2	t-критерій Ст'юдента t	F- критерій Фішера
$X_1 = 71,71 + 35,2822Y_1 + 31,577t$	0,974	0,950	-0,167	18,74
$X_1 = 27,5443 + 0,2178Y_2 - 4,845t$	0,999	0,999	12,56	1556,3
$X_1 = 38,807 - 0,8657Y_3 + 27,581t$	0,975	0,949	-0,17	18,75
$X_1 = 197,38 - 117,98Y_4 + 27,236t$	0,990	0,979	-1,72	47,217
$X_1 = -61,4864 + 20,1786Y_5 + 30,819t$	0,975	0,952	0,34	19,63
$X_1 = -6,950 + 0,6408Y_6 + 1,3122t$	0,992	0,984	2,13	62,89
$X_1 = -3,684 + 0,81096Y_7 - 7,7505t$	0,999	0,997	5,74	339,7
$X_1 = 23,954 + 0,1247Y_8 + 7,954t$	0,999	0,997	5,87	354,5
$X_1 = 6,769 + 0,6052Y_9 - 14944t$	0,994	0,989	2,70	89,48

Як видно з даних табл. 4, параметри регресійних моделей залежності готівкового грошового обороту (X_1) від таких факторних ознак як Y_1 , Y_3 та Y_5 є незначними по t-критерію Ст'юдента. Разом з тим усі останні регресійні моделі, які представлені у табл. 4, є значимими, хоча і відрізняються одна від одної на користь номінального ВВП, за яким і коефіцієнт кореляції, і коефіцієнт детермінації є достатньо високими. З економічної точки зору це пояснюється тим, що при зростанні готівкової грошової маси в країні (табл. 1) будь-то за емісійних чи неемісійних причин, зростають і ціни і, відповідно, збільшується і номінальний ВВП, який обчислюється в поточних цінах. Однак при зростанні цін, як правило, здійснюється менше актів купівлі та продажу і, відповідно, вплив номінального ВВП на збільшення готівкового грошового обороту є значно меншим, ніж вплив готівкового обороту на номінальний ВВП. Так, при збільшенні номінального ВВП на 1 млрд. грн. готівковий грошовий оборот збільшується у середньому лише на 0,2178 млрд. грн., в той час як збільшення готівкового обороту на 1 млрд. грн. збільшує номінальний ВВП на 4,533 млрд. грн. (табл. 3), тобто більш ніж в 20 разів ($4,533/0,2178$ млрд. грн.). З даних табл. 4 також видно, що між готівковим грошовим оборотом та іншими факторними ознаками теж існує тісний взаємозв'язок, що підтверджується високими значеннями коефіцієнта кореляції (r), який для усіх моделей є більшим 0,9. Що ж торкається коефіцієнта детермінації, то його високі значення свідчать про те, що між досліджуваними показниками, які не зв'язані між собою функціонально, теж існує висока залежність. Відповідно, від 94,9% до 99,9% варіації показника готівкового обороту залежить від варіацій розглянутих факторних ознак, тобто купівельної спроможності гривні (Y_4), обсягів роздрібного товарообороту (Y_7), наданих банками позичок (Y_8) та залучених ними вкладів (Y_9). Так, збільшення купівельної спроможності гривні на одну одиницю

роздрібного товарообороту, яку можна придбати за одну гривню, зменшує готівковий грошовий оборот на 117,98 млрд. грн., бо в цьому разі за меншу кількість національних грошей можна придбати ту ж саму кількість товарів та послуг, в зв'язку з чим і зменшується готівковий грошовий оборот. На жаль лише у 2006 році купівельна спроможність гривні підвищилась з 1,57 до 1,73 одиниць роздрібного товарообороту, який приходився на одну гривню, тобто купівельна спроможність гривні збільшилась на 0,16 одиниць. За таких умов готівковий грошовий оборот у 2006 році повинен був би зменшитись на 18,8768 млрд. грн. Однак в дійсності разом з підвищенням купівельної спроможності гривні була здійснена і емісія готівкових грошей (про що ми казали вище), в зв'язку із чим готівковий грошовий оборот зменшився не на 18,9 млрд. грн., а лише на 3,1 млрд. грн.

Проведений кореляційно-регресійний аналіз дозволив нам сформулювати основні функції готівкового грошового обороту, серед яких, на наш погляд, слід назвати функцію засобу впливу готівкового грошового обороту на стабільність готівкових грошей; функцію засобу впливу готівкового грошового обороту на збільшення номінального ВВП і функцію засобу впливу на обсяги позичок, які надаються банками в економіку країни.

Висновки і перспективи подальших розробок. Проведений аналіз готівкового грошового обороту показав, що готівковий грошовий оборот грає важливу роль в економіці країни і є її важливою складовою, бо без готівкового грошового обороту сьогодні не можуть здійснювати свою безперервну діяльність, перш за все, банки, а, по друге, малий та середній бізнес. Крім того, готівковий грошовий оборот дозволяє населенню створювати покупки товарів та, особливо, продажі своїх послуг в будь-якій торговій точці.

Кореляційно-регресійний аналіз впливу грошового обороту на основні макроекономічні показники України показав, що збільшення обсягу готівкового грошового обороту впливає на зростання цін і, відповідно, на зростання обсягів номінального ВВП, інвестицій та роздрібного товарообороту, які виражаються у поточних цінах. Крім того, збільшення обсягу готівкового грошового обороту збільшує обсяги наданих банками позичок і залучених ними вкладів. Разом з тим, збільшення готівкового грошового обороту зменшує купівельну спроможність гривні, породжуючи тим самим інфляцію в країні. Аналіз залежності готівкового грошового обороту від деяких макроекономічних показників (за значимістю створеної моделі) показав, що збільшення обсягу грошового обороту залежить від збільшення обсягу номінального ВВП, однак в значно менших (в 20 раз) розмірах, ніж збільшення номінального ВВП від збільшення готівкового грошового обороту.

Все викладене дає нам право зробити висновок про те, що готівковий грошовий оборот оказує суттєвий вплив на розвиток економіки України і грає в цьому розвитку важливу роль, яка обумовлена тими функціями, які виконує готівковий грошовий оборот. Зрозуміло, що готівковий грошовий оборот, виконуючи функцію засобу впливу на стабільність готівкових грошей, потребує від НБУ дуже обережного застосування цього засобу і, перш за все, потребує дійсної незалежності Регулятора (від Уряду) в питаннях емісії готівки. Разом з тим сьогодні ще не вирішені питання визначення необхідних розмірів емісії готівки і, як нам здається, ці питання слід пов'язувати з діловим циклом. Відповідно правильна організація готівкового грошового обороту дозволить НБУ підвищити ефективність його використання, спрямоване на підвищення економічного розвитку країни.

Література

1. Маркс К. – Капитал, т.1 / К. Маркс – М.: Госполитиздат, 1949. – 794 с.
2. Долан Э. Д. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / Э.Д.Долан, К.Д. Кэмпбелл, Р.Дж. Кэмпбелл [Пер. с англ.]. – М.- Л.: Профико, 1991. – 448 с.
3. Макконелл К. Р – Экономикс: Принципы, проблемы и политика. В 2-х т. / К. Р. Макконелл, С. Л. Брю [Пер. с англ.]. - М.: Республика, 1992. – 800 с.

4. Мишкин Ф.С. Экономика денег, банковского дела и финансовых рынков [Пер. с англ.]. – К.: Основы, 1998. – 963 с.
5. Харрис Л. Денежная теория. – М.: Прогресс, 1990. – 750 с.